

TÜRKİYE'DEKİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİLERİNDE DİN PSİKOLOJİSİ İLE İLGİLİ YAYINLANAN MAKALELER (1953-2004) ÜZERİNE BİBLİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA

Mustafa KOÇ

Din Psikolojisi Doktora Öğrencisi

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

kocmustafa2@mynet.com

Makalede, genel olarak Türkiye'deki ilâhiyat fakültesi dergilerinde 1953'den 2004'e kadar din psikolojisi ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyografik bilgileri verilmiştir. Din psikolojisi bilim dalının Türk bilim tarihindeki serüveniyle ilgili kısa bir giriş yapılarak başlanan makaleye, Türkiye'de din psikolojisi çalışmalarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak devam edilmiştir. Son olarak, Türkiye'deki ilâhiyat fakültesi dergilerinde yayınlanan makalelerin, din psikolojisi bilim literatürü içerisinde değerlendirilen temel konular çerçevesinde yazarlara göre alfabetik bir dökümü yapılan makalenin sonuç kısmında ise, Türkiye'deki din psikolojisi bilim dalının gelişimine ilişkin bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Bibliyografya, Makaleler

Giriş

Din psikolojisi, Türkiye'de gerek düşünce tarihi gerekse akademik çalışma geleneği açısından sistematik tarzda bilimsel bir disiplin olarak, kronolojik gelişim seyri itibarıyla Batı'ya göre oldukça yeni bir bilim dalıdır. Bu sebeple Türkiye'de din psikolojisi ile ilgili oluşturulan bilimsel literatür, diğer sosyal ve din bilimlerine oranla çok daha sınırlı ve yüzeyseldir. Esasen orijini itibarıyla Batı kaynaklı olan bu bilim dalıyla ilgili Batı'daki üniversitelerde yapılan çalışmalar, teoloji fakültelerinin yanı sıra ilgili fakültelerin psikoloji bölümlerinde yapılırken, Türkiye'deki üniversitelerde söz konusu bilim dalıyla ilgili oluşturulan akademik çalışma geleneği ilâhiyat fakültelerinde¹ başlamış ve halen de bu fakültelerin felsefe ve din bilimleri bölümünde ana bilim dalı düzeyinde devam etmektedir. Bu bağlamda din psikolojisi bilim dalındaki çalışmalara gerek ilâhiyatçıların gerekse ilâhiyat dışındaki (psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, eğitim vb.) alanlarda lisans formasyonu almış araştırmacıların, geçmiş yıllara göre her geçen gün daha fazla rağbet göstermesi, bu bilim dalının Türkiye'deki çalışma geleneğinin ivme kazanması bakımından önemli bir gelişmedir. Öte yandan, din psikolojisi bilim dalına olan bu ilginin, literatür

1 Bilim dallarıyla ilgili Türkiye'deki ilâhiyat fakültelerinin tarihsel gelişim süreci hakkında daha geniş bilgi için bkz. Öcal, Mustafa, "İlâhiyat Fakültelerinin Tarihçesi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1986, S.1, sh. 111-124

eksikliğinin yavaş yavaş giderilerek sistematik bir bilimsel düşünce ve araştırma geleneğine dönüşmesinde önemli bir katkısının olacağı da açıktır.

Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi dışarıda tutulursa, 1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitime başlayan ilk ilâhiyat fakültesinden sonra çeşitli üniversitelerin bünyesinde İslâmî İlimler Enstitüleri ile Yüksek İslâm Enstitüleri açılmış ve bu kurumlar, 1982'den itibaren yapısal bir değişiklik ile 'İlahiyat Fakültesi' adıyla tek bir isim altında toplanmıştır. Söz konusu yapılanmayla birlikte bugüne kadar gelinen noktaya bakıldığında, ilâhiyat temel alanlarındaki çeşitli bölüm başkanlıkları² altında ana bilim dalı düzeyinde önemli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. 1952 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından çıkarılan ilk İlahiyat Fakültesi Dergisi'nden bu yana elli iki yıl geçmiştir. Diğer ilâhiyat fakültelerinin de çıkardığı dergilerle, yukarıda da ifade edildiği gibi temel İslâm bilimlerinin yanı sıra, tarih, edebiyat, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi bilim dallarından oluşan İslâm tarihi ve sanatları ile felsefe ve din bilimleri gibi alanlarda da din eksenli yapılan çalışmalarla bilimsel literatür anlamında büyük bir bilgi birikimi oluşmuştur. O günden bu yana oluşan bu bilgi birikimini bibliyografik anlamda bugüne aktaran çok fazla çalışma yapılmamıştır. Bu bağlamda, tespit edilebildiği kadarıyla Darü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Dergisi³ ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi⁴ hakkında yayınlanan ve tarih itibarıyla de bugüne göre biraz daha eski olan iki çalışma yapılmıştır. Bu bibliyografik çalışmalara ilaveten yakın zamanda ise, Yıldız ve Koçyiğit tarafından genel anlamda ilâhiyat alanıyla ilgili tüm bilim dallarını kapsayan, diğer bir ifadeyle ilâhiyat fakültesi dergilerinde daha önce yayınlanan tüm makaleleri içine alan ve bu sahadaki boşluğu önemli ölçüde dolduran bir bibliyografik çalışma daha yapılmıştır.⁵ Ancak özel konulu bibliyografik çalışmalar anlamında, adı geçen dergilerdeki sadece din psikolojisi ile ilgili yayınlanan makalelerin yer aldığı daha spesifik bir çalışma ise bugüne kadar yapılmamıştır.

Bir bilim dalını tanımanın en gerçekçi yöntemlerinden biri de, ilgili bilim dalında çalışan araştırmacıların yaptıkları araştırma konularını gözlemlemektir. Yapılacak bu gözlem sayesinde çalışmaların yapıldığı o ülkedeki ilgili bilim dalında, hangi konulara ağırlık verildiği gibi bilim dalının gelişim seyrine ilişkin değişiklikleri takip etmek mümkündür. Bu bağlamda, bu amaca ulaşmanın en kısa yolu ise bibliyografik çalışmalardan yararlanmaktır. Bibliyografik çalışmalar, kapsadığı konuyla

2 İlahiyat fakültelerinde genel olarak; Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İslâm Tarihi ve Sanatları Bilimleri Bölümü ile Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü olmak üzere üç bölüm yer almaktadır. Bazı ilâhiyat fakültelerinde ise "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü" de bu bölümlere sonradan ilave edilmiştir. Dolayısıyla bu bölümlere bağlı ana bilim dallarında, ilâhiyat alanıyla ilgili akademik çalışmalar devam ettirilmektedir.

3 Bkz. Er, Hamit, İstanbul Darü'l-Fünûnu İlahiyat Fakültesi Mecmuâsı Hoca ve Yazarları, İstanbul-1993

4 Bkz. Koca, Ahmet ve ark., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Bibliyografyası (1949-1975), Ankara-1978

5 Bkz. Yıldız, Alim; Koçyiğit, Tahsin, İlahiyat Fakültesi Dergileri: Makale ve Yazarlar Fihristi (1952-2002), Ankara Okulu Yayınları, Ankara-2002

ilgili bilgi evreninin şu veya bu kısmına ulaşmayı sağlayan birer araç mahiyetindeki çalışmalar olduğu için âdeta konuyla ilgili yapılacak araştırmaların pusulasıdır, denebilir. İşte bu çalışma, din psikolojisi bilim dalının Türkiye’de tanınmasından bu yana, ilâhiyat fakültesi dergilerinde adı geçen bilim dalıyla ilgili yayınlanan makaleleri, ulaşılabildiği kadarıyla bir araya toplayarak, Türkiye’deki din psikologlarına bibliyografik bir hizmet vermek amacıyla yapılmıştır.

Bu bibliyografik araştırma, muhteva olarak din psikolojisiyle ilgili yayınlanan makaleler bağlamında Türkiye’deki tüm ilâhiyat fakültesi dergilerini kapsamı bakımından, tespit edilebildiği kadarıyla bu sahada yapılan ilk özel konulu bibliyografik çalışma hüviyetine sahiptir.

1. Türkiye’de Din Psikolojisi Bilim Dalının Tarihî Gelişim Seyrine Genel Bir Bakış

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren psikoloji, sosyoloji, fenomenoloji ve kültürel antropoloji gibi sosyal bilimler ve insan bilimleri, din fenomenini anlamaya yönelik araştırmalar yaparak, dinin kaynağını ve mahiyetini açıklamaya ilişkin teoriler geliştirmeye çalışmışlardır. Böyle bir tablo içerisinde, bazı bilim adamlarına göre insan bilimleri içerisinde değerlendirilen psikoloji bilim dalının Batı’da, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren bağımsız bir bilim dalı haline gelmesinin ardından, adı geçen bu alana ilişkin bazı alt bilim dalları oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda bugünkü din psikolojisinin varlığının da böyle bir gelişmenin ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Din psikolojisi, psikoloji ve din bilimleriyle ilgisi olan bir bilim dalı olmakla birlikte bilimsel anlamla kendine has bir tarihi, araştırma alanları, konuları, hedefleri, yöntemleri ve teknikleriyle bağımsız bir araştırma alanına sahiptir. Öte yandan din psikolojisinin, özellikle din bilimleri ve psikolojinin çeşitli alanlarıyla çok sıkı bir ilişkisi vardır. Din psikolojisinin hareket noktası yalnızca bireydir. Bu bilim dalının araştırma konusu, genel anlamda bireyin psikolojisinde yaşanan ve çeşitli tezahürleriyle dışa yansıyan dinî hayat ve davranışlardır. Bu bağlamda dinî inançlar, merasim ve ritüeller, bu konudaki değişme ve gelişmeler din psikolojisinin araştırma alanına girer. Çünkü bu bilim dalı, bireyin neye ve nasıl inandığını, inananın sadece ne yaptığını değil aynı zamanda onu nasıl yaptığını da açıklamaya çalışır. Kısaca, din psikolojisi genelde bireyin dinî yaşamını kendine özgü bilimsel yöntemleriyle anlamaya ve açıklamaya çalışan bir bilim dalıdır.⁶

Din psikolojisi alanında Türkiye’deki gelişmelerin yaklaşık 60-70 yıllık bir tarihi vardır. Bu bağlamda, adı geçen alanla ilgili yapılan ilk çalışmalara bakıldığında;

6 Yavuz, Kerim, "Din Psikolojisi" md., TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul-1994, C.9, sh. 341-342; ayrıca krş. Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, TDV Yayınları, Ankara-1993, sh. 6-10

Hilmi Ziya Ülken'in "Anadolu Tarihinde Dinî Rûhiyât Müşâhedeleri"⁷ ve "Tasavvuf Psikolojisi"⁸ adlı makaleleri, bu alandaki öncü yazılar içerisinde değerlendirilebilir. Öte yandan Türkiye'de "Din Psikolojisi"⁹ adıyla ilk eser 1952 yılında Bedî Ziya Egemen tarafından kaleme alınmıştır. Egemen bu çalışmasında, din psikolojisinin tarihçesini, alanını, konu, kaynak ve metotlarını açıklamıştır. Bunun yanı sıra Ziyâ Dalat, kaleme aldığı "Çocuk ve Genç Ruh"¹⁰ adlı eserinin bir bölümünde, dinî inanç gelişimini de ele almıştır. Yine 1956 yılında Nurettin Topçu'nun İslâm Mecmuâsı'ndaki din psikolojisiyle ilgili makaleleri¹¹, o yıllar itibarıyla din psikolojisi açısından önemli çalışmalar içerisinde değerlendirilebilir. Bunları tâkiben Neda Armaner'in "İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi (1967), Psikopatolojide Dinî Belirtiler (1973) ve Din Psikolojisine Giriş-I (1980)"¹² isimli çalışmaları da, Türkiye'de din psikolojisi bilim dalının gelişmesine ivme kazandırmış önemli çalışmalarındandır.

Osman Pazarlı'nın psikolojik değerlendirmelerin yanı sıra felsefî ve kelâmî değerlendirmeleri de ihtivâ eden "Din Psikolojisi (1968)"¹³ adlı eseri; ampirik yöntemle Türkiye'de din psikolojisi alanındaki ilk araştırmayı yapan Belma Özbaydar'ın "Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma (1970)"¹⁴ konulu çalışması ve daha sonra ilâhiyat fakültelerinde bu alanda yapılan doktora ve doçentlik tez çalışmaları ile yine bu alanda yapılan bazı çeviriler, din psikolojisiyle ilgili literatürün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu alanda daha sonraki yapılan çalışmalar bağlamında Erdoğan Fırat'ın, alan araştırması olarak yaptığı, "Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu"¹⁵ adlı araştırmasıyla, teorik çerçevede gerçekleştirdiği "Şahsiyet Gelişiminde Tövbenin Fonksiyonu"¹⁶ isimli çalışması, din psikolojisinin başvuru niteliğindeki temel çalışmalarından birkaçı olmuştur. Özellikle yaptığı alan araştırması, Türkiye'de daha sonra anket metoduna dayalı olarak yapılan bir çok alan araştırmasına örnek teşkil etmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Öte yandan Kerim Yavuz'un Erzurum yöresinde 7-12 yaşları arasındaki çocuklar

7 Ülken, Hilmi Ziya, "Anadolu Tarihinde Dinî Rûhiyât Müşâhedeleri", Mıhrap Mecmuası, İstanbul-1940, S.13-14-15-16

8 Ülken, Hilmi Ziya, "Tasavvuf Psikolojisi", İstanbul Üniversitesi Konferanslarından Ayrı Basım, İstanbul-1946, s. 193-206.

9 Egemen, Bedii, Ziya, Din Psikolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1952

10 Dalat, Ziya, Çocuk ve Genç Ruh, Ankara-1956, sh. 364-373

11 Örnek çalışma için bkz. Topçu, Nurettin, "Din ve Mistisizm", İslâm Mecmuası, İstanbul-1956, C.I, S.6

12 Armaner, Neda, İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1967; Psikopatolojide Dinî Belirtiler, Ankara-1973; Din Psikolojisine Giriş I, Ayyıldız Matbaası, Ankara-1980

13 Sonraki baskısı için bkz. Pazarlı, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul-1982

14 Özbaydar, Belma, Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul-1970

15 Fırat, Erdoğan, Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara-1977

16 Fırat, Erdoğan, Şahsiyet Gelişiminde Tövbenin Fonksiyonu, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara-1982

üzerinde yine alan araştırması olarak yaptığı "Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi"¹⁷ adlı araştırması; Hüseyin Peker tarafından gerçekleştirilen "Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkenler"¹⁸ isimli mülakat yöntemiyle yapılan araştırma ve anket metoduyla yapılan "Suçlularda Dinî Davranışlar"¹⁹ adlı araştırma ile "Din Psikolojisi"²⁰ isimli alanla ilgili kaynak eser; Hayati Hökelekli'nin ergenler üzerinde yaptığı "Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi"²¹ isimli çalışması ile Türkiye'de bu alandaki önemli bir ihtiyacı karşılamaya dönük yazdığı "Din Psikolojisi"²² adlı literatür eseri ile Recep Yaparel'in din-ruh sağlığı ilişkisini inceleyen "Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma"²³ adlı çalışması, din psikolojisinin Türkiye'de tanınmasında ve araştırma konularının muhtevalarının belirlenmesi noktasında kayda değer çalışmalardandır.²⁴ Öte yandan İbrahim Gürses'in "Kölelik ve Özgürlük Arasında Din: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Sosyal Psikolojik Bir Araştırma",²⁵ Ali U. Mehmedoğlu'nun "Kişilik ve Din"²⁶ ile Hasan Kayıklık'ın "Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler"²⁷ isimli eserleri ise, son dönem yayınlanmış çalışmalardan bazıları olarak zikredilebilir. Bu çalışmaların yanı sıra, Abdülkerim Bahadır tarafından "Din Psikolojisine Giriş"²⁸ adlı Türkiye'nin ilk din psikolojisi çeviri çalışması da yine, son dönemde yapılan önemli çalışmalar içerisinde değerlendirilebilir. Makalenin bu bölümünde, Türkiye'de alanla ilgili yapılan çalışmalardan bazılarına değinilmiştir. Bunların dışında, burada zikredilmeyen Türkiye'de din psikolojisi alanında yayınlanmış ve yayınlanmamış daha birçok araştırma yapılmıştır.²⁹

Özetle, Batı orijinli bir bilim dalı olan din psikolojisi, Türkiye'de 1950'lerden sonra tanınmaya başlanmıştır. Bu alandaki çalışmalar, ilahiyat fakültelerinde yapıldığı için ilâhiyatçılar başlatmış olmakla birlikte, bu ilk dönem çalışmalar daha çok

17 Yavuz, Kerim, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, DİB Yayınları, Ankara-1983

18 Peker, Hüseyin, Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkenler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara-1979

19 Peker, Hüseyin, Suçlularda Dinî Davranışlar, Samsun-1987

20 Son ve genişletilmiş baskısı için bkz. Peker, Hüseyin, Din Psikolojisi, Çamlıca Yayınları, İstanbul-2003

21 Hökelekli Hayati, Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bursa- 1983

22 Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, TDV Yayınları, No:116, Ankara-1993

23 Yaparel, Recep, Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-1987

24 Ayrıca Türkiye'deki ilk dönem din psikolojisi çalışmaları için krş. Hökelekli, Din Psikolojisi, sh. 54-59; Armaner, Din Psikolojisine Giriş-I, sh. 36-39

25 Gürses, İbrahim, Kölelik ve Özgürlük Arasında Din: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Sosyal Psikolojik Bir Araştırma, Arasta Yayınları, Bursa-2001

26 Mehmedoğlu, A. Ulvi, Kişilik ve Din, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul-2004

27 Kayıklık, Hasan, Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler, Bâki Kitabevi, Adana-2003

28 Holm, Nils G., Din Psikolojisine Giriş / Einführung in Die Religionspsychologie, (Çev. Abdülkerim Bahadır), İnsan Yayınları, İstanbul-2004

29 Konuyla ilgili örnek çalışmalardan bazılarının ayrıntılı bilgileri için ayrıca bkz. Koç, Mustafa, "Uludağ Üniversitesi'nde Din Psikolojisi İle İlgili Yapılan Tezler (1980-2002) Üzerine Bir Araştırma", S.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2004, S.9, sh. 43-66

teorik olarak yürütülmüştür. Bu anlamda adı geçen bilim dalıyla ilgili Türkiye'deki ilk ampirik çalışmayı, yukarıda da ifade edildiği gibi bir psikolog yapmıştır.³⁰ Son yıllarda, Türk kültürü örneğinden ve müslüman-Türk örneklemeden hareketle yerel unsurların esas alındığı ampirik çalışmalarda bir artış gözlenmekte ve bunların birçoğunu yine ilâhiyatçılar yürütmektedirler.³¹ Öte yandan adı geçen bilim dalıyla ilgili yapılmış olan çalışmaların yanı sıra, burada yer verilemeyen birçok araştırmaya da genel olarak bakıldığında, din psikolojisi alanının Türk bilim tarihinde büyük bir ivme kazanmaya başladığını söylemek mümkündür.

2. Türkiye'deki İlâhiyat Fakültesi Dergilerinde Din Psikolojisi İle İlgili Yayınlanan Makaleler

Yayınlanmış çalışmaların, bilim dünyası tarafından bilinmesini sağlayan bibliyografik araştırmalarda, yazıların araştırılması, kaydedilmesi, seçilmesi, betimlenmesi ve gruplandırılması gibi alanlarda çeşitli kriterler kullanılarak değişik tipler/meler/sınıflandırmalar oluşturulmaktadır. Bu bağlamda öncelikle çalışmada yapılan makale seçiminde, interdisipliner bir yaklaşımla din psikolojisi sınırları içerisinde değerlendirilebilecek yani din psikolojisiyle kesişen araştırma alanlarına sahip olan felsefe ve din bilimleri şemsiyesi altındaki din sosyolojisi, din eğitimi, dinler tarihi ve din felsefesi gibi diğer bilim dallarının yanı sıra, temel İslâm bilimlerinde yazılan makalelerin bazılarında da zaman zaman yer verilmiştir. Öte yandan yapılan sınıflandırmaya, telif makalelerin yanı sıra çeviri, muhteva analizi kapsamında tahlil ve tenkit içeren yazılar ve kitap tanıtımları da dahil edilmiştir. Ayrıca çeviri, tahlil ve tenkit ile kitap tanıtımlarını içeren yazı türleri, adı geçen makalenin bibliyografik bilgisi içerisinde paranteze alınarak belirtilmiştir.

Yapılan sınıflandırma ise din psikolojisi bilim literatürü içerisinde değerlendirilen genel başlıklar³² çerçevesinde, yazar soyadları esas alınarak alfabetik bir sıraya göre yapılmıştır. Adı geçen bilim dalıyla ilgili yayınlanan makaleler, yirmi ilâhiyat fakültesinin fakülte dergileri taranarak tespit edilmiştir.³³ Dolayısıyla din psikoloji-

30 Adı geçen çalışmanın bibliyografik bilgisi için 15. dipnota bkz.

31 Din psikolojisi bilim dalının Türkiye'deki bilimsel problemleriyle ilgili olarak ayrıca bkz. Hökelekli, Hayati, "Türkiye'de Din Psikolojisi Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Bazı Temel Meseleler", Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, (27-30 Eylül 1985), Samsun-1985, sh. 110-111

32 Genel başlıkların ihtiva ettiği alt konu başlıkları ise, her genel konu başlığı altında dipnot bilgisi olarak verilmiştir.

33 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi İlâhiyat Fakülteleri'nin ilâhiyat fakültesi dergileri olmadığı için bu çalışma dışında bırakılmışlardır. Öte yandan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisinin; Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi de yine Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisinin başlangıcı kabul edildiğinden çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi tarafından ikişer sayı olarak yayınlanan, İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi ile Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsü Yıllık Araştırmalar Dergisi de yine Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi çerçevesinde çalışmaya dahil edilmiştir. Dolayısıyla eklenen tüm bu dergilerle birlikte çalışmada, eski ve yeni isim olarak toplam yirmi dört fakülte dergisi değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca bu dergilerden

siyle ilgili, ilâhiyat fakültesi dergilerinin dışındaki diğer ulusal dergilerde yayınlanan makaleler, bu araştırmanın amacı ve sınırları dışındadır. Bunun yanı sıra çalışmada, konuyla ilgili kullanılan diğer kriterler ve sınırlılıklar ise şunlardır; telif ve tercüme makalelerin yazımında; "yazar(lar)ın soyadı, adı, makale adı, [tercüme ise çeviren (ler)i], yayınlandığı dergi adı, yayınlandığı yer ve tarihi, cilt/sayı ve sayfa numaraları" formatı esas alınmış, dolayısıyla tercüme makalelerde tercüme edenlere göre bir sıralama yapılmamış ancak, tercüme edenler makale isminden sonra parantez içinde gösterilmiştir. Öte yandan makale ve yazar isimlerindeki imlâda, dergilerdeki yayınlanan şekil muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Makalelerin yayınlandığı dergi adları kısaltılarak verilmiş olup, tam açılımları ise makalenin sonuna ek olarak konulmuştur (bkz. Ek-1). Sınırlılıklar bağlamında çalışmada ayrıca, Türkiye'de din psikolojisi alanında yayınlanan makaleler, ilâhiyat fakültesi dergileriyle sınırlandırılmış olup, kronolojik tarih itibarıyla de Türkiye'deki en eski ilâhiyat fakültesi dergisi olan Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi'nin, tespit edilebildiği kadarıyla 1953 yılında yayınlanan II/I sayısındaki Bedi Ziyâ Egemen'in "Ulûhiyet ve İnsâniyet" adlı tahlil ve tenkit çalışmasıyla başlatılmış ve 2004 yılının ilk altı ayına (Haziran-2004) kadar olan süre içerisinde yayınlanan makaleler incelemeye alınmıştır.

Makale konuları, farklı bakış açılarına göre yer yer izâfilik durumu arz etse de, bu çalışmada muhtevalarına göre yapılan konu tasnifi; din psikolojisi bilim literatüründe yer alan ana konu başlıkları çerçevesinde yapılmıştır.³⁴ Tasnifte kullanılan konulardan herhangi birine girmeyen makaleler içinse, ayrıca "diğer konular" adlı bir başka başlık açılmıştır. Makale seçiminde ayrıca, din psikolojisi alanında çalışan akademisyenlerin örneğin; din eğitimi gibi başka alanlarda yazdıkları makalelerde değerlendirmeye alınarak geniş bir profil çizilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili son olarak, yapılan bu makale tasniflerinin kesinlik taşımadığının bir kez daha hatırlanmasında fayda vardır.

*a. Din Psikolojisinin Konusu, Alanı ve Metodu*³⁵

Akyüz, Niyazi, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma", A.Ü.İ. F.D., Ankara-2002, S.XLIII/I, sh. 123-134

Altaş, Nurullah, "Hastanelerde Dinî Danışmanlık Hizmetleri: Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XXXVIX, sh. 599-660

Altıntaş, Hayrani, "Modern Psikolojinin Bazı Meseleleri", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1988, S.XXX, sh. 35-109

Altıntaş, Hayrani, "Psikoloji Sözlüğü Üzerine Küçük Bir Deneme", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1987, S.XXIX, sh. 241-249

yayın hayatına devam edenlerin hemen hemen tamamı, son üç-dört yıldır hakemli dergi statüsünde yayın yapmaktadırlar.

34 Bu araştırmada kullanılan tasnifte Hayati Hökelekli'nin ilgili bilim dalının alan literatür konularını ihtiva eden eseri esas alınmıştır. (Bkz. Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, TDV Yayınları, No:116, Ankara-1993, sh. V-X)

35 Genel olarak kapsadığı alt konular: Din psikolojisinin konusu, diğer bilimlerle ilişkisi, metod ve ilkeleri, din psikolojisi alanında kullanılan ölçekler ve yapılan çalışmalar vb.

- Altıntaş, Hayrani, "Psikoloji Sözlüğü Üzerine Deneme II", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1989, S.XXXI, sh. 29-72
- Altıntaş, Hayrani, "Psychologie Religieuse", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1987, S.XXIX, sh. 251-262
- Armaner, Nedâ, "Din Eğitiminde Psikolojinin Önemi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1978, S.XXIII, sh. 215-220
- Bağçeci, Muhittin, "Froydizm (Freudisme) ve Tenkidî", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1998, S.X, sh. 3-26
- Bahadır, Abdülkerim, "Psikoterapide Yeni Bir Yaklaşım: Logoterapi ve Victor Frankl", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 469-486
- Coşkun, İbrahim, "İslâm Akâidi Açısından Derinlik ve Davranış Psikolojisi Ekollerinin Çıkmazları", D.Ü.İ.F.D., Diyarbakır-2000, S.II, sh. 133-169
- Delay J. & Pierre, P., "Psikolojinin Tanımları, Metotları ve Komşu Disiplinlerle İlgileri", (Çev. Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1975, S.XX, sh. 323-343
- Fırat, Erdoğan, "Türkiye'de Din Alanında Yapılan Araştırmalar ve Bazı Güçlükler", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1995, S.IX, sh. 1-5
- Fırat, Erdoğan, "Din Psikolojisinde Konu ve Metot Problemi", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1989, S.V, sh. 33-43
- Gorsuch, Richard L., "Din Psikolojisi", (Çev. Ali Kuşat), E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1998, S.X, sh. 225-250
- Karaca, Faruk, "Heterodoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-2001, S.XV, sh. 145-168
- Kayıklık, Hasan, "İçerik ve Kazanım Açısından Din Psikolojisi", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2003, S.III/I, sh. 83-102
- Kayıklık, Hasan, (Kitap Tanıtımı), Benjamin B. Hallahmi, "The Psychological Study of Religion", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.II/II, sh. 237-240
- King, Winston L., "Din Bilimleri Araştırmalarında Bakış Açıları Üzerine", (Çev. Üzeyir Ok), C.Ü.İ.F.D., Sivas-1998, S.II, sh. 485-498
- Koç, Mustafa, "Uludağ Üniversitesi'nde Din Psikolojisi İle İlgili Yapılan Tezler (1980-2002) Üzerine Bir Araştırma", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2004, S.IX sh. 43-66
- Küçükcan, Talip, "Can Religiosity be Measured? Dimensions of Religious Commitment: Theories Revisited", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 461-468
- Melici, A Abdülaziz, "Dinde Psikolojik Araştırmanın Gelişimi", (Çev. Selahattin Parlador), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1985, S.II, sh. 177-202
- Ok, Üzeyir "James Bisset Pratt'ın Din Psikolojisi Adlı Makalesinin Çevirisi ve Bir Değerlendirme", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1996, S.I, sh. 267-278
- Shutz, Alfred, "Fenomenoloji ve Sosyal Bilimler", (Çev. Mehmet Dağ), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1998, S.XI, sh. 141-157
- Smith, Cantwell, "Karşılaştırmalı Din Çalışmaları Üzerine", (Çev. Ali İhsan Yitik), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1995, S.IX, sh. 411-424
- Spika, Bernard, "Din Psikolojisi Açısından Genel Bir Atıf Teorisi", (Çev. Ali Kuşat), E.Ü.İ.F.D., Kayseri-2001, S.XI, sh. 173-195
- Sturung, O. J., "Hümanistik Dinî Psikoloji: Din Psikolojisinde Yeni Bir Bölüm", (Çev. M. Naci Kula), U.Ü.İ.F.D., Bursa-1992, S.IV, sh. 347-354
- Taplamacıoğlu, Mehmet, "Dinler Bilimi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1973, S.XIX, sh. 41-47
- Taplamacıoğlu, Mehmet, "İstatistik ve Anket Usulleri: Örnekleme", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1962, S.X, sh. 133-140
- Yaparel, Recep, "Din Psikolojisi ve Sosyal Psikoloji İlişkisi", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1998, S.XI, sh. 113-133
- Yavuz, Kerim, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1982, S.V, sh. 87-108

- Yavuz, Kerim, "Din Psikolojisinde Metot Meselesi ve Yeni Gelişmeler", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S. VII, sh. 153-185
- Yavuz, Kerim, "Günümüzde Din Psikolojisi", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1988, S.VIII, sh. 253-263
- Yavuz, Kerim, "Die Entwicklung der Religions Psychologie in der Türkei", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1992, S. VIII, sh. 111-122
- Ziegler, Jesse, H., "Din Psikolojisi ve Din Eğitimi", (Çev. Hüseyin Yılmaz), C.Ü.İ.F.D., Sivas-2003, S.VII/I, sh. 417-430

b. Din Psikolojisinin Dünü ve Bugünü ³⁶

- Albayrak, Ahmet, "Bir Medeniyet Kuramcısı Olarak İbn Haldun", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 589-602
- Abdurrezzak, Abdüllatif, "Hakim Tirmizî'nin Psikoloji Anlayışında Öğrenme ve Algılama", (Çev. Salih Çift), U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/II, sh. 237-250
- Armaner, Nedâ, "Hadislerle Göre Kadının Sosyal Durumuna Umûmî Bir Bakış", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1961, S.IX, sh. 131-139
- Aydın, Mehmet S., "İkbâl'in Felsefesinde İnsan", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1987, S.XXIX, sh. 83-106
- Başdemir, H. Yücel, "Thomas Aguinas'ta Tanrı Tasavvuru", G.Ü.İ.F.D., Çorum-2003, S.III, sh. 103-122
- Boyacıoğlu, Ramazan, "İslâm, İnsan, Hz. Muhammed (SAV) ve Evrensellik", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1996, S. I, sh. 149-160
- Buyrukçu, Ramazan, "Kur'an'a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber'in Eğitim Uygulamaları", S. D.Ü.İ.F.D., Isparta-1997, S.IV, sh. 35-44
- Blachere, Regis, "Nefs Kelimesinin Kur'an'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar", (Çev. Sadık Kılıç), E.A. Ü.İ.F.D., Erzurum-1982, S.V, sh. 189-196
- Canan, İbrahim, "Kur'an'da Çocukla İlgili Meseleler", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1988, S.VIII, sh. 19-42
- Coşkun, Ahmet, "Gazâlî'nin Ahlâk ve İktisat Görüşü", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1989, S.VI, sh. 219-235
- Coşkun, Ahmet, "Kur'an-ı Kerim'in Dünya ve Âhirete Bakışı", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1987, S.IV, sh. 267-283
- Çakmak, Muhammed, "Yabancılaşma Kavramı Üzerine Bazı Değerlendirmeler ve Kur'an'ın Yabancılaşma Kavramına Bakışı", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1996, S.I, sh. 301-312
- Çelik, Hüseyin Avni, "Kur'an'ı Kerim'e Göre İnsanın Değeri ve Üstünlüğü", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1993, S.XI, sh. 136-169
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, "Yunus Emre ve Din Felsefesi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1973, S.XIX, sh. 1-15
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, "Mevlânâ ve Felsefesi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1983, S.XXVI, sh. 97-118
- Çuhadar, Mustafa, "Kur'an-ı Kerim'de İnsan", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1985, S.II, sh. 373-385
- Emiroğlu, İbrahim, "Kur'an'da Akıl ve İnsan", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1998, S.XI, sh. 69-99
- Fırat, Erdoğan, "Bursalı İsmail Hakkı'nın Kitabı'n-Netice'sinde İnsan", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1975, S.II, sh. 205-219
- Filiz, Şahin, "İhvân-ı Safâ (X.yy)'ya Göre İnsanın Biyolojik ve Psikolojik Yapısı", S.Ü.İ.F.D., Konya-2001, S.XI, sh. 101-124
- Filiz, Şahin, "Muhâsibî ve Bazı Tasavvufî Problemler", S.Ü.İ.F.D., Konya-1991, S.IV, sh. 181-186

36 Genel olarak kapsadığı alt konular: İslâm Dünyasında Psikoloji ve Din Psikolojisi, Kur'an ve Hadislerde İnsan ve Bazı Psikolojik Fenomenler, Müslüman Din Psikologları ve Psikoloji Teorileri (Muhâsibî, Gazalî, İkbâl vb.), Batı'da Din Psikolojisi Çalışmaları, Türkiye'de Din Psikolojisi vb.

- Gökâlp, Murat, "İslâm'ın Mesnevi'sinden Hareketle Türk-İslâm Edebiyatında Peygamber Tasavvurunun Tespit ve Tahlil İhtiyacı Üzerine", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2003, S.III/I, sh. 269-310
- Gürses, İbrahim, "Elmalılı Tefsirinde İnsan ve Davranış", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2001, S.X/II, sh. 161-168
- Hom, Nils G., "Din Psikolojisi ve Tarihçesi", (Çev. Abdülkerim Bahadır), S.Ü.İ.F.D., Konya-2001, S.XII, sh. 71-78
- Kula, M. Naci, "Kur'an Işığında İnsan ve Çevre İlişisinin Ruh Sağlığı Açısından Önemi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 361-376
- Özcan, Bekir, "Yunus Emre'deki Sevginin Kaynağı", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1989, S.VI, sh. 559-580
- Öztürk, Y. Nuri, "Kur'an'da İnsan Kavramı", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-2001, S.III, sh. 1-15
- Sevgi, Ahmet, "Mevlânâ'nın İnsanın Cisim ve Ruh Cephesine Bakış Tarzı", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1987, S. IV, sh. 255-266
- Öztürk, Y. Nuri, "Mevlânâ'nın Dostluğa Verdiği Değer", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1990, S.VII, sh. 185-202
- S. Vahidüddin, "Muhammed İkbâl'in İslâm'a Yaklaşımı Üzerine Tenkitçi Bir Değerlendirme" (Çev. Ünver Günay), E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1996, S.IX, sh. 173-180
- Şanver, Mehmet, "Dinî Tebliğ ve Eğitim Açısından Kur'an'da İnsan Psikolojisi ve Özellikleri", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2001, S.X, sh. 137-164
- Şentürk, Habil, "Freud'un Psikolojisi ve Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-1996, S.III, sh. 249-260
- Tekin, Mustafa, "Mevlânâ Celaleddin Rûmî's Understanding of Human and Society", S.Ü.İ.F.D., Konya-2001, S.XII, sh. 123-134
- Tutar, Adem, "Dede Korkut Kitabı'nda Dinî Motifler", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1996, S.I, sh. 241-254
- Tütüncü, Mehmet, "Kur'an ve Hadislerde İnsan Psikolojisi", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1986, S.III, sh. 189-193
- Urhan, Veli, "Leibniz ve İkbâl'e Göre Tanrı'nın Kişiliği", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1999, S.XII, sh. 73-99
- Urhan, Veli, "İkbâl'in Din Felsefesinde Yaradılış Fikri", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-2002, S.XV, sh. 3-15
- Ünal, Sıddık, "Kur'an-ı Kerim'de İnsan Motifi", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1999, S.IV, sh. 97-108
- Yavuz, Kerim, "Ziya Gökalp'in Dinî Tutumu ve Din Anlayışı", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1977, S.II, sh. 211-222
- Yavuz, Kerim, "Yunus Emre'nin İç Benine Dinî ve Psikolojik Yaklaşımlar", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1990, S.IX, sh. 12-21
- Yavuz, Kerim, "Yunus Emre'nin Kişiliğinde İnsanın Kendini Bulması", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2001, S.I, sh. 3-8
- Yavuz, Kerim, "Mevlânâ'nın Dünya Görüşü ve Topluma Bakışı", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1992, S.VI, sh. 101-108
- Yetik, Erhan, "Yunus'un Tasavvuf Anlayışı", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1991, S.V, sh. 157-170

*c. Din ve Psikoloji*³⁷

- Allen, Douglas, "Din Fenomenolojisi" (Çev. Mehmet Katar), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1993, S.XXXV, sh. 437-466
- Akyüz, Niyazi, "Dinin Nesnelleşmesi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S.XXXVII, sh. 273-304

37 Genel olarak kapsadığı alt konular: Dinin Tanımı, Din-İnsan İlişkisi, Dinin Psikolojisi, Dinî Hayatın Boyutları vb.

- Ataman, Kemal, "İnsanlık Dinine Yeni Bir Bakış", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2001, S.X/II, sh. 197-208
- Atay, Hüseyin, "Allah'ın Halifesi İnsan", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1970, S.XVIII, sh. 71-80
- Bahadır, Abdülkerim, "Hayatın Sorgulayıcılığı Karşısında İnsan ve Üretkenlik", S.Ü.İ.F.D., Konya-2000, S.X, sh. 443-452
- Bilgin, Vejdi, "Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2003, S.XII/I, sh. 193-214
- Birand, Kamuran, "Dinin Mahiyeti Üzerine", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1957, S.VI/I-IV, sh. 120-134
- Chevalier, Jean, "Din Fenomeni", (Çev. Mehmet Aydın), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1986, S.XXVIII, sh. 79-125
- Çamdibi, Mahmut, "Varlıklar Aleminde İnsanın Yeri ve Sorumluluğu", M.Ü.İ.F.D., İstanbul-1985, S.III, sh. 339-343
- Çelik, Celalettin, "Kentleşme Sürecinde Dinî Hayat", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-2001, S.XI, sh. 131-150
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, "Kültürümüzde Din", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1988, S.XXX, sh. 131-141
- Fırat, Erdoğan, "Türkiye'de Din Alanındaki Bazı Problemler", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1989, S.VI, sh. 1-16
- Hallahmi, Benjamin B. & Argyle, Michael, "Dindarlığın Etkileri-I", (Çev. Adem Şahin), S.Ü.İ.F.D., Konya-2000, S.X, sh. 453-477
- Hallahmi, Benjamin B. & Argyle, Michael, "Dindarlığın Etkileri-II", (Çev. Adem Şahin), S.Ü.İ.F.D., Konya-2001, S.XI, sh. 177-190
- Holm, Nils, G., "Sosyal Bir Fenomen Olarak Din", (Çev. Abdülkerim Bahadır), S.Ü.İ.F.D., Konya-2002, S.XIV, sh. 271-286
- İmamoğlu, A. Vahit, "Uyku ve Ölümün Tabiatıyla İlgili Çağdaş Müslüman Yorumlarda Nefs ve Ruh Anlayışı", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1997, S.XIII, sh. 231-245
- Jean, P. William, "Dinin Tanımlanması Meselesi", (Çev. Hanefi Keskin & Abdullah Alperen), Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2003, S.III/I, sh. 321-333
- Kayıklık, Hasan, "Çeşitli Meslek Gruplarında Dinsel Eğilim İle Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2001, S.I, sh. 125-134
- Kılavuz, U. Murat, "Küreselleşen Dünyada Din", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/II, sh. 191-212
- Kirman, M. Ali, "Küresel Bir Model Olarak Türkiye ve Türk Müslümanlığının İmkânı", K.S.İ.Ü.İ.F.D., Kahramanmaraş-2003, S.II, sh. 53-68
- Perşembe, Erkan, "Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri Üzerine", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1991, S.V, sh. 171-180
- Sayar, Süleyman, "Yahudi Karakteri: Tarihi ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 307-324
- Sinanoğlu, A. Faruk, "Darende'de Dinî Hayat: Bazı Kurumsal Yapılarda Değişim ve Din İlişkisi", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2003, S.VIII, sh. 199-214
- Solmaz, Bünyamin, "Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", S.Ü.İ.F.D., Konya-1997, S.VI, sh. 125-146
- Sunar, Cavit, "Allah-İnsan İlişkisi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1976, S.XXI, sh. 85-122
- Şafak, Ali, "Hakkari ve Civarında Halkın Dinî ve Ahlâkî Yaşayışının Günlük Hayatta Tezahürü Üzerinde Bir Araştırma", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1977, S.II, sh. 73-113
- Şahin, Hasan, "İnsan-Din İlişkisi", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1983, S.I, sh. 111-129
- Tanyu, Hikmet, "Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1976, S.XXI, sh. 123-142
- Tümer, Günay, "Çeşitli Yönleriyle Din", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1986, S.XXVIII, sh. 213-267

- Thouless, R. H., "Dinin Psikolojik Temelleri", (Çev. M. Naci Kula), U.Ü.İ.F.D., Bursa-1991, S.III, sh. 293-297
- Ünal, Mustafa, "Halk Dini Verilerinin Fenomenolojik Yöntemle İncelenmesi", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S. V, sh. 227-242
- Yaparel, Recep, "Dinin Tarifi Mümkün mü?", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1987, S.IV, sh. 403-417
- Yar, Erkan, "Dinsel Otoritenin Yapısı", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2003, S.VIII, sh. 1-16
- Yazıcı, Nesimi, "Karasi Gazetesi Penceresinden Balıkesir'de Dinî Hayat Üzerine Bazı Gözlemler (1916-1917)", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S.XXXVII, sh. 105-130
- Yüksel, Emrullah, "Din Fenomeni", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-1999, S.I, sh. 79-110

*d. Dinî Davranışın Kaynakları*³⁸

- Acar, Sadık, "Ekonomik ve Teknolojik Gelişmelerin Dinî Kanaatler Üzerindeki Etkileri", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1989, S.V, sh. 195-208
- Akbaş, Muhsin, "Yahudi ve Hristiyan Düşüncesinde Ölüm Sonrası Hayat ve Diriliş İnancının Dinî ve Teolojik Temelleri", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-2002, S.XV, sh. 37-59
- Akyüz, Niyazi, "Dinin Mesajının Sosyo-Kültürel Muhtevası ve İslâm", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1998, S. XXXVIII, sh. 295-308
- Akyüz, Niyazi, "Dinlerin Teşekkülünde Dinî Liderlerin Karizması", A.Ü.İ.F.D., Ankara-2000, S.XLI, sh. 275-292
- Altıntaş, Hayrani, "Kur'an ve Estetik", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1998, S.XXXVIII, sh. 53-90
- Altıntaş, Hayrani, "İslâm Ahlâkı ve İnsan Davranışları", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1994, S.XXXVI, sh. 15-28
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., "İslâm'a Göre İnancın Toplumdaki Yeri ve Rolü", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2000, S.IV, sh. 5-10
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Eğitiminin Önemi", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1998, S. II, sh. 45-50
- Ayas, M. Rami, "The Religious Values of Turkish Youth: From the 1940's to the Present Date", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1992, S.VII, sh. 1-5
- Ayas, M. Rami, "1940'lı Yıllardan Bugüne Türk Gençliğinin Dinî Değerleri", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1992, S. VII, sh. 7-11
- Bahadır, Abdülkerim, "Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan", S.Ü.İ.F.D., Konya-2002, S.XIII, sh. 129-142
- Bayyığıt, Mehmet, "Din-Siyaset İlişkileri Bağlamında Seçmen Davranışları ve Din", S.Ü.İ.F.D., Konya-2003, S.XV, sh. 29-38
- Berkin, Necmeddin, "Din Duygusu", M.Ü.İ.F.D., İstanbul-1964, S.II, sh. 213-216
- Bowker, John, "İslâm'da Ölüm Anlayışı", (Çev. B. Baloğlu & M. Yıldız), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1995, S.IX, sh. 363-390
- Cebeci, Suat, "Din Eğitimi Açısından Dinî Yaşantıların Gelenekleştirilmesi", H.Ü.İ.F.D., Şanlıurfa-1996, S.II, sh. 75-98
- Cezayirli, Gülay, "Dinî Grup ve Toplumsal Grup", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S.XXXVII, sh. 365-376
- Cihan, Sadık, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selâm ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S.VI, sh. 1-14

38 Genel olarak kapsadığı alt konular: Dinî Güdülenme, Engellenme ve Dinî Davranış, Ölüm Korkusu ve Ölümsüzlük Arzusu, Sosyal Mahrumiyet ve Bir Başka Dünyaya İman, Suçluluk ve Günahkarlık Duygusu, Kimlik Arayışı ve Bütünlük Arzusu vb. (Not: bu bölüm kapsadığı konuların çeşitliliği ve genişliği sebebiyle en yoğun bibliyografik literatüre sahip olan bölümdür.)

- Cilacı, Osman, "Günümüzde Din İhtiyacı ve Din Eğitimi", S.Ü.İ.F.D., Konya-1990, S.III, sh. 191-212
- Coşkun, İbrahim, "İslâm Düşüncesi Açısından İnanç-Sanat İlişkisi Üzerine Bir Deneme", D.Ü.İ.F.D., Diyarbakır-2000, S.II, sh. 1-37
- Çelik, Ahmet, "Kur'an'a Göre Âhiret İnancının Bireysel ve Toplumsal Yönü", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-2001, S.XVI, sh. 173-195
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, "İslâm'da Ahlâk Meselesi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1975, S.XX, sh. 13-20
- Dede, Münir, "Kapalı Toplum ve İlk İnanışlar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XL, sh. 243-254
- Egemen, Bedi Ziyâ, "Ölüm Üzerine", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1963, S.XI, sh. 31-34
- Gökbel, Ahmet, "Şarkışla Yöresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, S.VI/I, sh. 1-16
- Gökbel, Ahmet, "Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1999, S.III, sh. 163-190
- Gökbel, Ahmet, "İmranlı'nın İnanç Coğrafyası ve İlçede Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2003, S.VII/I, sh. 1-20
- Gökbel, Ahmet, "Gürün'de Ziyaret Yerleri", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, S.VI/II, sh. 1-14
- Gökbel, Ahmet, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1996, S.I, sh. 173-186
- Günaltay, M. Şemseddin, "Ölüleri Kutsallaştırma, Türbeler ve Ziyaret Yerleri", (Sadeleştiren: Ahmet Gökbel), C.Ü.İ.F.D., Sivas-1996, S.I, sh. 187-192
- Günay, Ünver, "Din ve Sosyal Bütünleşme", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1989, S.VI, sh. 1-14
- Günay, Ünver, Çağdaş Türkiye'de Din, Toplum, Kültür, Gelenek ve Değişme", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.I/II, sh. 1-38
- Günay, Ünver, "Türklerin Dinî Tarihinde ve Kültüründe Çoğulculuk ve Hoşgörü", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1998, S.X, sh. 49-68
- Hizmetli, Sabri, "Değişim ve İslâm", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S.XXXVII, sh. 87-100
- Hökelekli, Hayati, "Ölüm İle İlgili Tutumların Dinî Davranışlarla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma-I", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1992, S.IV, sh. 57-86
- Hökelekli, Hayati, "Ölüm İle İlgili Tutumların Dinî Davranışlarla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma-II", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1992, S.IV, sh. 87-98
- Hökelekli, Hayati, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1991, S.III, sh. 151-166
- Johnson, Paul E., "Dinî Davranış", (Çev. Hâbil Şentürk), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1985, S.II, sh. 25-29
- Kalender, Ruhi, "Türk Musikisinde Kullanılan Makamların Tesirleri", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1987, S.XXIX, sh. 361-375
- Karaoğlu, Hamza, "Pazarlık Yöresi Alevilerinde Ölüm ve Ölüm İle İlgili Uygulamalar", K.S.İ.Ü.İ.F.D., Kahramanmaraş-2003, S.II, sh. 37-52
- Kaya, Mevlüt; Asan, Aşkın, "Dinî ve Ahlâkî Bilgi, Beceri ve Tutum Öğretiminin Etkili Yolları", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1997, S.IX, sh. 179-192
- Keskin, Mustafa, "Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç ve Uygulamalar: Elazığ Sün ve Sedeftepe Köyleri Örneği", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2001, S.VI, sh. 41-54
- Keskin, Mustafa, "Tokat Yöresindeki Sünnî ve Alevî Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret, İnanç ve Uygulamalarındaki Benzerlik ve Farklılıklar", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S.V, sh. 208-226
- Keskin, M. Yahya, "Turhal, Yeşilyurt ve Sulusaray İlçelerinde Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret, İnanç ve Uygulamaları", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1999, S.IV, sh. 185-202

- Koç, Mustafa, "Ölüm Korkusu Üzerine Kuramsal Açidan Psikolojik Bir Değerlendirme", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2002, S.VI, sh. 7-20
- Koç, Turan, "Değişen Ölüm Sosyolojisi", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1990, S.VII, sh. 235-249
- Kula, M. Naci, "Deprem ve Kıyamet Benzetmesi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 351-361
- Kula, M. Naci, "Deprem ve Dinî Başa Çıkma", G.Ü.İ.F.D., Çorum-2002, S.I, sh. 234-255
- Kurt, Abdurrahman, "Sosyal Güven ve Din", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 277-290
- Kuşat, Ali, "Eğitim ve Dinin Benlik Gelişimine Etkisi", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-2001, S.XI, sh. 97-103
- Kuzgun, Şaban, "Türkiye'nin İnanç Coğrafyası -Araştırma Projesi-", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S.V, sh.5-12
- Luckman, Thomas "Modern Toplumda Din", (Çev. M. Emin Köktaş), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1989, S.V, sh. 431-447
- Mahkzhoumi, A. Rıza, "Motivasyon ve İslâm", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1995, S.IX, sh. 261-280
- Okumuş, Ejder, "Boş Zamanlar ve Din-I", D.Ü.İ.F.D., Diyarbakır-2001, S.III/II, sh. 53-83
- Oymak, İskender, "Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1996, S.I, sh. 287-300
- Oymak, İskender, "Eski Türk İnanışlarından Ağaç Kültünün Malatya'daki İzleri", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2001, S.VI, sh. 55-74
- Özarslan, Selim, "Âhîret İnançının İnsanın Anlam Arayışına Müspet Katkısı", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S.V, sh. 295-308
- Özdoğan, Öznur, "Kendini Gerçekleştirme Açısından İnsan-Din İlişkisi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S. XXXVII, sh. 359-364
- Peker, Hüseyin, "İntihar, Sebepleri Nedir ve Ona Nasıl Engel Olunur?", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1987, S. II, sh. 105-116
- Peker, Hüseyin, "Suçlularda Dinî Davranışlar", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1990, S.IV, sh. 93-123
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, "İsparta ve Çevre Köylerindeki Ziyaret ve Adak Yerleri", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1979, S.III, sh. 133-152
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, "Anadolu'nun Tarih Öncesi İnançları", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S.VI, sh. 15-19
- Sert, H. Emin, "Ahlâk ile Eğitimin Alakası", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1997, S.II, sh. 113-118
- Scobie, Geoffrey B. W., "Dinî İnanç ve Davranışlardaki Değişkenler", (Çev. Vahit İmamoğlu), S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2000, S.II, sh. 273-284
- Stone, Russel A., "Tunus'ta Dinî Ahlâk ve Kapitalizmin Ruhu", (Çev. Hüsnü E. Bodur), E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1988, S.VIII, sh. 309-324
- Şentürk, Habil, "Ölüm Gerçeği ve Allah İnanç", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1983, S.I, sh. 303-312
- Tanyu, Hikmet, "Ankara'da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1961, S.IX, sh. 153-186
- Taplamacıoğlu, Mehmet, "Din ve Toplum İlişkileri ve Dinî Gruplar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1965, S.XIII, sh. 13-20
- Taştan, Abdolvahap, "Yurt Dışındaki Türk İşçi Ailelerinin Kimliklerini Korumada Dinin Rolü", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1992, S.VIII, sh. 229-238
- Taştan, Abdolvahap, "Göç, Sosyal Değişme ve Din: Kuşaklar Açısından Bir Değerlendirme", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-2001, S.XI, sh. 75-84
- Taştan, Abdolvahap, "Azerbaycan'da Dinî Yaşayışın Geleneksel Tezahürü: Muharremlik Merasimleri", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-2001, S.XI, sh. 105-110
- Tatlıoğlu, Durmuş, "Türkmen İrımları: Halk İnançları", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2000, S.IV, sh. 151-166

- Tatlıoğlu, Durmuş, "Türkmenistan'da Sosyo-Ekonomik Yapı ve Dinî Hayat", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1999, S. III, sh. 205-228
- Türkdoğan, Orhan, "Türk Toplumunda Yeni Dinî Hareketler ve Cemaatleşme", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, Özel Sayı, sh. 65-90
- Thomas, Louis-Vincent, "Cenaze Ayinleri", (Çev. Nermin Öztürk), S.Ü.İ.F.D., Konya-2003, S.XV, sh. 237-254
- Ülken, Hilmi Ziyâ, "Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürün İzleri", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1969, S.XVII, sh. 1-28
- Ünal, Mustafa, "Ölüm Sonrası Hayata Bir Giriş Töreni Olarak Telkin Uygulamasına Fenomenolojik Bir Bakış", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1998, S.X, sh. 163-168
- Yalçın, Mikdat, "Hayır ve Şer Yönünden İnsan Tabiatının Hakikati ve Bunu Değiştirmede Eğitimin Rolü", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1978, S.XXIII, sh. 475-504
- Yaparel, Recep, "Depresyon ve Dinî İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1994, S.VIII, sh. 275-299
- Yaparel, Recep, "Günümüz Psikolojisinde Gündü Kavramı ve Gündülenme Kuramları", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1995, S.IX, sh. 197-227
- Yapıcı, Asım, "Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2003, S. III/I, sh. 127-166
- Yaran, C. Sadık, "Death and Immortality in Islamic Thought", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1998, S.X, sh. 103-124
- Yaran, C. Sadık, "İnsanın Egzistansiyel İhtiyaçları ve Dinin Perenniyal Cevapları", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-2001, S.XII-XIII, sh. 79-96
- Yasa, Metin, "Reenkarnasyon Beşerî Ruhun Ölümsüzlük Arzusunu Tatmin Eder mi?", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1997, S.IX, sh. 239-246
- Yavuz, Kerim, "Probleme der Religiösen und Kulturellen Erziehung in der Multireligias Kulturellen Familie und Gesellschaft", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.II/II, sh. 1-14
- Yıldız, Murat, "Savaş Tecrübesi Yaşayan Boşnaklar Arasında Ölüm Kaygısı: Türk Örneklerle Karşılaştırmalı Bir Çalışma", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1999, S.XII, sh. 147-162

e. Dinî Tecrübe³⁹

- Antoine, Vergote, "Kutsal", (Çev. Hanife Keskin & Asım Yapıcı), Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.II/II, sh. 207-236
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., "Kutsal ve Toplum", C.Ü.İ.F.D., Sivas-1998, S.II, sh. 35-44
- Aydın, Mehmet, "Tanrı Hakkında Konuşmak: Felsefî Bir Tahlil", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1983, S.I, sh. 25-44
- Birand, Kâmuran, "Tanrı Şuuru Hakkında", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1953, S.II/IV, sh. 89-91
- Caferoğlu, Ahmet, "Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1956, S.V/I-IV, sh. 65-75
- Çınar, Aliye, "Var Olan ve Varlık Olarak Tanrı", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/I, sh. 219-232
- Egemen, Bedi Ziyâ, "Gottheit und Menschheit / Ulûhiyet ve İnsâniyet", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1953, S.II/I, sh. 103-104
- Filiz, Şahin, "A Fictive Separation: Sacred and Profane -The Unity of Spirituality and Materiality from Islamic Perspective-", S.Ü.İ.F.D., Konya-2000, S.X, sh. 141-155

39 Genel olarak kapsadığı alt konular: Kutsal Fenomeni, Dinî Kâbiliyet/Fıtrat, Dinî Tecrübenin Yapısı, Alanları, Şartları, Belirsizliği vb.

- Filiz, Şahin, "İslâm Felsefesinde Tanrı Anlayışı Karşısında Bireyin Konumu Problemi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XL, sh. 223-242
- Heiler, Friedrich, "Mistisizmde Tanrı Mefhumu", (Çev. Annemarie Schimmel), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1955, S.IV/I-II, sh. 58-72
- Güç, Ahmet, "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 245-252
- Günay, Ünver, "Birey-Toplum Dikotomisinin Dinî Tecrübe Alanındaki Yansımaları: Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutları", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-2001, S.XI, sh. 3-28
- Harsthorne, Charles, "Dine ve Felsefeye Göre Tanrı", (Çev. Mehmet Aydın), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 205-219
- Johnson, Paul, E., "Dinî Tecrübe", (Çev. Recep Yaparel), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1986, S.III, sh. 195-203
- Oymak, İskender, "Akçadağ ve Çevresinde Kutsal Mekân Anlayışı", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S.V, sh. 443-466
- Özdoğan, Öznur, "İnsan-Kutsal Kitap İlişkisi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-2000, S.XLI, sh. 293-308
- Öztürk, Yener, "İnsan ve Fitrat", H.Ü.İ.F.D., Şanlıurfa-1999, S.V, sh. 321-330
- Smert, Minian, "Din ve İnsan Tecrübesi", (Çev. Ali İhsan Yitik), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1992, S.VII, sh. 423-444
- Şentürk, Habil, "Peygamberin Diğer İnananlardan Farkı: Vahiy", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1986, S.III, sh. 181-187
- Şimşek, Mehmet Ali, "İletişim Unsurları Açısından Kur'ânî Vahyin Değerlendirilmesi", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2001, S.V/I, sh. 393-416
- Tanyu, Hikmet, "Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Araştırmalar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1983, S. XXVI, sh. 155-172
- Yeşilyurt, Temel, "Tanrı Bilgisinin Ampirik Temelleri", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S.V, sh. 337-356

f. İman, Şüphe ve İnançsızlık ⁴⁰

- Altıntaş, Ramazan, "Teolojik Sekülerleşmenin Neden Olduğu İnanç ve Davranış Problemleri", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, S.VI/I, sh. 55-84
- Akçay, Mustafa, "İmanın Oluşumunda Fitratin Rolü", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-1996, S.I, sh. 273-294
- Armaner, Nedâ, "Şahsiyet Terbiyesinde Dinî Kültürün Rolü", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1976, S.XXI, sh. 143-149
- Aydın, Hüseyin, "Tanzimat'dan Cumhuriyet'e Tanrı Tasavvurunda Yaşanan Değişmeler ve Deist İman", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1999, S.VIII, sh. 1-28
- Aydın, Mehmet, "Ateizm ve Çıkmazları", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 187-204
- Aydın, Mehmet, "Türklerde Hızır İnanacı", S.Ü.İ.F.D., Konya-1986, S.II, sh. 51-77
- Bağcı, Muhittin, "Ruhun Muhtaç Olduğu Şey İmandır", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1987, S.IV, sh. 179-207
- Baktır, Mehmet, "İmanın Temellendirilmesi", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, S.VI/II, sh. 127-138
- Bulut, Mehmet, "İman ve Mahiyeti", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1998, S.XI, sh. 33-67
- Coşkun, İbrahim, "Kur'an Işığında İnkârın Psikolojik Sebepleri", D.Ü.İ.F.D., Diyarbakır-1999, S.I, sh. 119-149
- Çetin, İsmail, "İman ve İnkârın Rasyonel Değeri", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/I, sh. 87-102
- Gölcük, Şerafettin, "İnsan ve Kaderi", S.Ü.İ.F.D., Konya-1986, S.II, sh. 13-51

⁴⁰ Genel olarak kapsadığı alt konular: İman ve İnanç, İmanın Yapısı, Boyutları, İman ve Kişilik, Dogmatizm, Dinî Şüphe ve Çeşitleri, İnançsızlık/Ateizm Kavramı, Yapısı ve Şekilleri vb.

- Güç, Ahmet, "Satanizm Misyonerliği ve Kimliğini Arayan Gençlerimiz", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2003, S. VII, sh. 38-70
- Karaca, Faruk, "Dilimizde Dinî İnanç İfade Eden Bazı Kavramlar", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1999, S.XIV, sh. 227-243
- Karaman, Fikri, "Tevekkül İnancı Üzerine Bir Araştırma", sh. 67-154
- Kartal, Abdullah, "Abdülkerim el-Cilî'de Din ve İnanç: İman ve İnkâr Üzerine Farklı Bir Yaklaşım", U.Ü. İ.F.D., Bursa-2003, S.XII/I, sh. 215-232
- Kök, Mustafa, "Nurettin Topçu'da Mistik İmanın Estetik ve Felsefî Temelleri", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1997, S.XIII, sh. 439-462
- Lore, Schmid, "Anlam ve Değer Kaynağı Olarak Dinî İnanç", (Çev. Abdülkerim Bahadır), Konya-2003, S.XVI, sh. 167-179
- O'shaughnessy, Thomas J., "Allah'a Yabancılaşma: Şirk", (Çev. Ömer Kara), Y.Ü.İ.F.D., Van-1998, S.II, sh. 361-374
- Özarslan, Selim, "İman", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1999, S.IV, sh. 315-324
- Özcan, Hanefi, "Birbirine Zıt İki Epistemolojik Yaklaşım: Temelcilik ve İmancılık", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XL, sh. 157-176
- Peker, Hüseyin, "Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1986, S.I, sh. 87-99
- Poyraz, Hakan, "Ahlâkî Özgürleşmenin Önünde Bir Engel Olarak Fanatizm", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XL, sh. 177-188
- Şentürk, Habil, "Dinî İnancın Psikolojisi", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-1997, S.IV, sh. 89-100
- Tevfik, Rıza, "Ateizm: Zındık, Zendaka, Mülhid, İlhâd", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2003, S.VIII, sh. 157-187
- Tillich, Paul, "Varoluşsal Analizler ve Dinî Semboller", (Çev. Aliye Çınar), U.Ü.İ.F.D., Bursa-2001, S.X/II, sh. 259-270
- Tillich, Paul, "İmanın Sembolleri", (Çev. Aliye Çınar), U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 767-774
- Tunç, Cihat, "Yüce Allah'a İman ve Bunun Nedeni", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1985, S.II, sh. 1-12
- Tunç, Cihat, "Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1987, S.IV, sh. 1-12
- Tunç, Cihat, "İslâm Dinine Göre Hidâyet ve Delâlet", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1989, S.VI, sh. 25-41
- Tresmontant, Claude, "Ateizmin İlk Kaynakları", (Çev. Hayrani Altıntaş), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1983, S. XXVI, sh. 437-459
- Uysal, Enver, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler-İslâmî Erdemler", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2003, S.XII/I, sh. 51-70
- Ülken, Hilmi Ziyâ, "Değerler ve İnanma Problemi Hakkında Bazı Notlar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1959, S. VII, sh. 21-31
- Vergote, Antoine, "Ateizm Psikolojisi", (Çev. Hayati Hökelekli), U.Ü.İ.F.D., Bursa-1991, S.III, sh. 231-246
- Yapıcı, Asım, "Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.II/II, sh. 75-118
- Yavuz, Kerim, "Dinî İnancın Gelişmesinde Nativizm ve Tecrübecilik Problemi", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S.VII, sh. 129-142
- Yeşilyurt, Temel, "Alevî-Bektaşî Düşüncesinde İman", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2003, S.VIII, sh. 17-26
- Yeşilyurt, Temel, "Kuşkuyu Dışlayıcı Bir Süreç Olarak İman", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-2000, S.V, sh. 537-556

g. Dua ve İbadet ⁴¹

- Bilgin, Beyza, "Dua", A.Ü.İ.İ.E.D., Ankara-1975, S.II, sh. 67-70
- Certel, Hüseyin, "Psikolojik Bir Yaklaşımla Sözlü ve Fiili Şart ve Rükûnlarıyla Namaz", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1997, S.XIII, sh. 329-345
- Certel, Hüseyin, "Ebu Talip el-Mekkî'de Namazın Psikolojisi", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-1999, S.VI, sh. 127-138
- Certel, Hüseyin, "Psiko-Sosyal Açıdan Zekât", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1997, S.XIII, sh. 347-359
- Çelik, H. Avni, "Affin Kur'an'ı Kerim'deki Yeri", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1995, S.XII, sh. 95-128
- Erdal, Mesut, "Kur'an'daki Bazı Dualar Üzerine Mülâhazalar", D.Ü.İ.F.D., Diyarbakır-1999, S.I, sh. 231-245
- Hayta, Akif, "Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı: Psiko-Sosyal Uyum İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 487-506
- Kaymakcan, Recep, "İngiltere Okullarında Toplu İbadet", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2001, S.III, sh. 41-52
- Kayıklık, Hasan, "Kur'an'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2001, S. I, sh. 135-160
- Perşembe, Erkan, "Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm'da Sembolik Değerlerin Bugünü", O.M.Ü.İ.F. D., Samsun-1998, S.X, sh. 89-102
- Schimmel, Annemarie, "Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1954, S.III/III-IV, sh. 67-73
- Şentürk, Habil, "İbadetin Manası ve Fonksiyonları Üzerine Psikolojik Bir Bakış Denemesi", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-1994, S.I, sh. 139-158
- Şentürk, Habil, "İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1985, S. II, sh. 223-229
- Tekin, Mustafa, "İbadet ve Çalışma Hayatı İlişkisine Kur'anî Açıdan Bir Yaklaşım", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-2002, S.XV, sh. 215-237
- Tunç, Cihat, "Tövbe Hakkında Bazı Meseleler", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 389-412
- Tunç, Cihat, "İslâm Dininde Zikir ve Dua", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1988, S.V, sh. 31-42
- Tunç, Cihat, "Öfkeyi Yenmek ve Bağışlanmak", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1983, S.I, sh. 1-7

h. Gelişim Dönemleri ve Din ⁴²

- Apaydın, Halil, "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-2001, S. XII-XIII, sh. 319-338
- Apaydın, Halil, "Üniversite Öğrencilerinin Dinî Yasaklarla İlgili Tutumları", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1999, S.XI, sh. 217-238
- Argyle, Michael & Hallahmi, B. Beit, "Yaş ve Din", (Çev. Abdurrahman Kurt), U.Ü.İ.F.D., Bursa-1992, S.IV, sh. 333-338
- Armaner, Nedâ, "Çocukluk Dönemi Dini", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 175-185

41 Genel olarak kapsadığı alt konular: Duanın Tanımı, Alanı, Güdülery, İşleme Mekanizması, Tipleri, Psikolojik Etkileri, Dua ve Tedavi; İbadetin Tanımı, Şekil ve Manası, İbadetlerde Sembolik Anlatım, İbadet ve Kişilik vb.

42 Genel olarak kapsadığı alt konular: Çocuklukta Din, (Çocukta Dinî Kabiliyet, Dinî İnancın Oluşumu, Allah Kavramı ve Tasavvuru), Ergenlik ve Gençlikte Din, (Dinî Şuurun Uyanışı, Dinî Şüphe ve Çatışmalar, Tövbe ve Dine Dönüş, Dinî İnanç ve Tutumların Netleşmesi), Yetişkinlikte Din, (İlk ve Orta Yetişkinlik) ve Yaşlılık Döneminde Din vb.

- Ay, M. Emin, "Avrupa Ülkelerinde Yaşayan Türk İşçi Çocuklarının Kimlik Problemi ve Çözümü İçin Bazı Teklifler", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1998, S.VII, sh. 207-224
- Ayas, M. Rami, "Üniversite Gençliğinin Zihin Hayatı", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1987, S.XXIX, sh. 263-266
- Aydın, Ali Rıza, "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1996, S. VIII, sh. 211-220
- Bahadır, Abdülkerim, "Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi", S.Ü.İ.F.D., Konya-2002, S.XIV, sh. 111-124
- Clark, W. Houston, "Çocuklukta Din", (Çev. A. Çiftçi & M. Yıldız), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1998, S.X, sh. 183-205
- Clouse, Bonidell, "Ergen Ahlâk Gelişimi ve Cinselliği", (Çev. Turgay Gündüz), U.Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 715-754
- Guittard, Louis, "Gençlerde Dinî Gelişim", (Çev. Ömer Özyılmaz), U.Ü.İ.F.D., Bursa-1987, S.II, sh. 229-232
- Holm, Nils, G., "Din ve Gelişim Psikolojisi-I", (Çev. Abdülkerim Bahadır), S.Ü.İ.F.D., Konya-2003, S.XV, sh. 207-220
- Hökelekli, Hayati, "Ergenlerin Sosyal İlişki ve İlgilerine Din Eğitiminin Etkisi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1987, S.II, sh. 42-58
- Hökelekli, Hayati, "Ergenlik Çağı Davranışlarında Din Eğitiminin Etkisi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1986, S.I, sh. 35-52
- Hurlock, E. B., "Yaşlılık Döneminde Dinî İlgi ve Faaliyetler", (Çev. M. Naci Kula), U.Ü.İ.F.D., Bursa-1992, S.IV, sh. 343-346
- Karacoşkun, M. Doğan, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Tutum ve Davranışları", M.İ.Ü.İ.F.D., Darend-1995, S.I, sh. 201-209
- Kaya, Mevlüt & Varol, Kübra, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Süreklilik Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri: Samsun Örneği", sh. 31-64
- Kılavuz, M. Akif, "Çocukluk Döneminde Dinî Sorular", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1998, S.VII, sh. 379-382
- Kılavuz, M. Akif, "Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2003, S.XII/I, sh. 135-152
- Kılavuz, M. Akif, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/II, sh. 59-72
- Kılavuz, M. Akif, "Emeklilik Döneminde Çalışma, Boş Zaman ve Din Eğitimi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S. XI/I, sh. 71-86
- Koç, Mustafa, "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2003, S.VII/I, sh. 373-398
- Koç, Mustafa, "Yaşlılık Psikolojisi İle İlgili Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü Üzerine Bir Araştırma", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, S.VI/II, sh. 289-308
- Koç, Mustafa, "Yaşlılık Döneminde Ölüm Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması", K.S.İ.Ü.İ.F.D., Kahramanmaraş-2003, S.II, sh. 117-144
- Koç, Mustafa, "Yaşlılık Döneminde Ölüm Ötesi Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2004, S.VIII/I, sh. 203-228
- Köylü, Mustafa, "Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve Ölüm Eğitimi", sh. 95-120
- McKenzie, Leon, "Yetişkin Din Eğitiminin Konusu ve Gayeleri", (Çev. İlhan Yıldız), Y.Ü.İ.F.D., Van-1998, S.II, sh. 285-300
- Özdemir, Saadet, "Ortaöğretim Gençlerinin Din Öğretimi İhtiyaçları", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-1998, S.V, sh. 219-230

- Perşembe, Erkan, "Genç Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine", O. M.Ü.İ.F.D., Samsun-1999, S.XI, sh. 7-20
- Ratcliff, Donald, "Çocuklar Dinî Kavramları Nasıl Anlarlar?", (Çev. A. Rıza Aydın), O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1998, S.X, sh. 159-170
- Sağlam, İsmail, "Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", U. Ü.İ.F.D., Bursa-2000, S.IX, sh. 557-564
- Sağlam, İsmail, "Çocuklarda Davranışların Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2001, S.X/II, sh. 209-224
- Şahin, Adem, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", S.Ü.İ.F.D., Konya-2002, S.XIII, sh. 143-158
- Tanyu, Hikmet, (Kitap Tanıtımı), "Çocuk ve Genç Ruh: 1-20 Yaş Psikolojisi", Ziya Talat, A.Ü.İ.F.D., Ankara-1956, S.V/I-IV, sh. 215-220
- Taplamacıoğlu, Mehmet, "Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesâfeti Üzerine Bir Anket Denemesi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1962, S.X, sh. 141-151
- Tavukçuoğlu, Mustafa, "Avrupalı Türk Gençlerinin Kültürel Kimlik Problemlerinden Din Olgusu Üzerine Düşünceler", S.Ü.İ.F.D., Konya-1999, S.IX, sh. 29-44
- Tavukçuoğlu, Mustafa, "Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi", S.Ü.İ.F.D., Konya-2002, S.XIV, sh. 51-64
- Tütüncü, Mehmet, "Çocukta Duygu ve Heyecan Eğitimi", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1987, S.IV, sh. 265-284
- Vergote, Antoine, "Çocukta Din", (Çev. Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1978, S.XXII, sh. 315-329
- Vergote, Antoine, "Ergenlikte Din", (Çev. Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 583-592
- Yıldırım, Bilal, "Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1997, S.II, sh. 119-136

1. Dine Dönüş ve Din Değiştirme ⁴³

- Küçükcan, Talip, "A Study of Conversation to Islam With Referance to Egypt and Iraq", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1992, S.VII, sh. 391-397

j. Tasavvuf Psikolojisi ⁴⁴

- Altıntaş, Hayrani, "Tasavvuf", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 413-423
- Altıntaş, Hayrani, "Tasavvuf", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1989, S.XXXI, sh. 73-83
- Altıntaş, Hayrani, "İslâm Düşüncesinde Tasavvuf", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1985, S.XXVII, sh. 111-122
- Atay, Hüseyin, "Nefis", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S.XXXVII, sh. 1-58
- Atay, Hüseyin, "İslâm'da Olgun İnsan / İnsan-ı Kâmil", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1967, S.XV, sh. 155-171
- Demirci, Mehmet, "Zâhitlik Nedir, Dünya-Âhiret Dengesi Nasıl Kurulur?", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1987, S.IV, sh. 105-128
- Erkaya, Musa, "Aile İçi ve Akrabalarla Olan İlişkilerde Âdab", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1996, S.I, sh. 313-348
- Gökcan, M. Mansur, "Tasavvuf'ta Allah Sevgisi", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2001, S.I, sh. 181-206
- Gündüz, İrfan, "Tasavvuf ve İnsan", M.Ü.İ.F.D., İstanbul-1988, S.V-VI, sh. 217-229
- İmamoğlu, A. Vahit, "Ruh-Beden İlişkisi", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1995, S.XII, sh. 345-356

⁴³ Genel olarak kapsadığı alt konular: Dine Dönüş ve Din Değiştirmenin Yapısı, Dine Dönüş ve Din Değiştirmede Etkili Faktörler, Dine Dönüş ve Din Değiştirmenin Gelişim Safhaları vb.

⁴⁴ Genel olarak kapsadığı alt konular: Mistisizm ve Tasavvuf, Mistisizmin Yapısı, Özellikleri, Aşamaları, Mistik Tecrübenin Açıklanması, Mistik Tecrübeyle Benzeyen Tecrübeler, Mistik Mizaç ve Kişilik vb.

- Kara, Mustafa, "Bursa Tekkeleri ve Tasavvufî Hayat Üzerine Genel Bir Değerlendirme", U.Ü.İ.F.D., Bursa-1987, S.II, sh. 77-88
- Koçar, Musa, "İslâm İnancıları Açısından Zikir", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-2000, S.VII, sh. 103-122
- Küçük, Hülya, "Tasavvufta Kadın", S.Ü.İ.F.D., Konya-1998, S.VII, sh. 389-398
- Öngören, Reşat, "Bir Bilgi Kaynağı Olarak Tasavvufta Keşfin Değeri", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-2002, S.V, sh. 85-96
- Peker, Hüseyin, "Tasavvuf Psikolojisi", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1993, S.VII, sh. 35-52
- Soysaldı, İhsan, "Tasavvufta Aşk ve Mârifet", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1999, S.III, sh. 187-216
- Soysaldı, Hüseyin, "Tasavvufta Sabır ve Şükür Kavramları Üzerine Bir İnceleme", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1997, S.II, sh. 103-112
- Sunar, Cavit, "Aşk'ın Terbiyede Rolü", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXV, sh. 95-128
- Sunar, Cavit, "Madde ve Ruh Hakkında Birkaç Söz", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1975, S.XX, sh. 21-52
- Schimmel, Annemarie, "Müslümanlıkta Mutasavvifâne Dua ve Niyâzın Bazı Safhaları", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1953, S.II/II-III, sh. 209-217
- Taftazânî, Ebu'l-Vefâ, "İslâm Tasavvufuna Giriş", (Çev. Mehmet Demirci), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1986, S. III, sh. 215-234
- Tunç, Cihat, "İslâm Dininde Kalb ve Aklın Önemi", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1990, S.VII, sh. 19-27
- Varol, Hüseyin, "Gençlik, Sevgi, Terbiye ve Olgun İnsan", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S.VII, sh. 235-257
- Wollgost, Siegfried, "Hegel'in Mistisizm ve Panteizm Görüşleri Üzerine", (Çev. Naim Şahin), Konya-2003, S.XVI, sh. 153-166
- Yavuz, Kerim, "Şiirleri İçinde Akşemseddin'in Tasavvuf Dünyasına Psikolojik Yaklaşımlar", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.I/II, sh. 39-50

*k. Diğer Konular*⁴⁵

- Altaş, Nurullah, "Dinî Danışmanlığın Teorik Temelleri", A.Ü.İ.F.D., Ankara-2000, S.XLI, sh. 327-350
- Apaydın, Halil, "Rüya ve Fonksiyonu", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1997, S.IX, sh. 263-282
- Argyle, Michael, "Sosyal Davranışın Yedi Kökeni", (Çev. Mustafa D. Karacoşkun), C.Ü.İ.F.D., Sivas-2003, S.VII/II, sh. 371-378
- Armaner, Nedâ, "Okulda Çocuğun Düşünce ve Davranışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1981, S.XXIV, sh. 167-173
- Armaner, Nedâ, "Okullarımızda Din Eğitimi Üzerine", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1959, S.VII, sh. 115-117
- Armaner, Nedâ, "Din Eğitim ve Öğretimi Üzerine Didaktik Araştırmalar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1960, S. VIII, sh. 95-97
- Atalay, Orhan, "Kur'an'da Sosyal Grup İfade Eden Kavramlar", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum, 2001, S.XIV, sh. 197-231
- Aydın, M. Zeki, "Ailede Ahlâk Eğitimi", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2003, S.VII/II, sh. 125-158
- Bahadır, Abdülkerim, "Günümüz Kitle İletişim Araçlarının Ruhsal ve Toplumsal Hayatımız Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Korunma Yolları", S.Ü.İ.F.D., Konya-1998, S.VII, sh. 469-498
- Başkurt, İrfan, "Eğitimde Çocuk ve Öteki'nin Kimliği Problemi", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-2002, S.V, sh. 113-142

45 Genel olarak kapsadığı alt konular: bu bölüm, yukarıda adı geçen konularla direkt olarak ilgisi olmayan konuların tamamını içermektedir.

- Başkurt, İrfan, "Din ve Ahlâk Eğitiminde Yeni Arayışlar ve Bakış Açıları", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-2002, S.VI, sh. 69-100
- Başkurt, İrfan, "Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları: Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-2003, S.VIII, sh. 73-114
- Bayyığıt, Mehmet, "Sağlık/Din Sosyolojisi", S.Ü.İ.F.D., Konya-2003, S.XVI, sh. 13-18
- Berger, Peter L., "Dinî Kurumlar", (Çev. Adil Çiftçi), D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1995, S.IX, sh. 425-465
- Bilgin, Vejdi, "Türk Toplumunda Aile Kurumunu Benimseme ve Sahiplenme Düzeyleri", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1998, S.X, sh. 387-414
- Certel, Hüseyin, "Türk Atasözlerinde İhtiyaç ve Güdüler", S.D.Ü.İ.F.D., Isparta-1997, S.IV, sh. 45-58
- Cotteret, Jean M., "Siyasî İletişim", (Çev. Hayrani Altıntaş), A.Ü.İ.F.D., Ankara-1992, S.XXXII, sh. 37-53
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, "Toplumsal Açıdan Dinî Araştırmalar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1993, S.XXXIV, sh. 1-12
- Daryal, A. Murat, "Maddenin Varolma Hakkı: Çevre Kirlenmesi", M.Ü.İ.F.D., İstanbul-1997, S.XIII-XIV, sh. 131-142
- Demirkol, Bekir, "Vâizlerin Ehliyetleri ve Mesleğe Yatkınlıkları Üzerine Deneysel Bir Araştırma", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1989, S.XXXI, sh. 283-330
- Ev, Halit, "Din Eğitiminin Diğer Din Mensuplarına Karşı Tutumların Oluşmasına Etkisi", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-2003, S.XVII, sh. 253-273
- Fırat, Erdoğan, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Konular", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1989, S.VI, sh. 17-88
- Fırat, Erdoğan, "Bir Eğitim Problemi Olarak Cinsiyet Eğitimi", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1986, S.III, sh. 19-28
- Göçeri, Nebahat, "Din Anlayışının Din Öğretimi Üzerindeki Belirleyici Etkisi", Ç.Ü.İ.F.D., Adana-2002, S.I/II, 51-66
- Guittard, Louis, "Eğitimde Din Duygusundan Faydalanma", (Çev. M. Şevki Aydın), E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1996, S.IX, sh. 181-198
- Gürses, İbrahim, "Dogmatik Zihnin Bazı Özellikleri", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/I, sh. 183-192
- Hamidullah, Muhammed, "Hz. Peygamber'in Büyük Düşmanlarının Psikolojisi", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S.VI, sh. 211-218
- İnan, Ahmet, "Din İstismarı ve Din İstismarının İstismarı", D.Ü.İ.F.D., Diyarbakır-2001, S.III/I, sh. 163-176
- Kalender, Ruhi, "Musikî ve İnsan", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1997, S.XXXVII, sh. 263-272
- Kalender, Ruhi, "Ruh Hastalıkları Tedavisinde Musikî", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1989, S.XXXI, sh. 271-281
- Karacoşkun, Mustafa D., "Bireysel ve Toplumsal Çözümde Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler", C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, S.VI/I, sh. 227-234
- Karataş, Mustafa, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", İ.Ü.İ.F.D., İstanbul-2003, S.VIII, sh. 49-71
- Kaya, Mevlüt, "Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1997, S.IX, sh. 193-204
- Kaymakcan, Recep, "İlahiyat Öğrencilerinin Kopya Çekmeye Karşı Yaklaşımları", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2002, S.V, sh. 121-138
- Kılavuz, M. Akif, "Hasta-Hekim İlişkileri Açısından Din Eğitiminin Önemi", U.Ü.İ.F.D., Bursa-2002, S.XI/II, sh. 73-86
- Kılıç, A. Faruk, "Psiko-Sosyal Faktörler Açısından Atatürk ve Din", S.A.Ü.İ.F.D., Adapazarı-2000, S.II, sh. 239-271

- Koç, Emel, "J. P.Sartre Felsefesinde -Ben-Başkası-İletişim- Problemi", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XL, sh. 333-350
- Koştaş, Münir, "Sosyalleşme", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1987, S.XXIX, sh. 329-334
- Macit, Yusuf, "Hz. Muhammed'in Bazı İletişim İlkeleri", sh. 271-304
- Özden, H. Ömer, "Türk Atasözlerinde İnsan", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-2001, S.XV, sh. 75-105
- Peker, Hüseyin, "Teknolojik Gelişmeler ve İslâm Ahlâkı", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1997, S.IX, sh. 28-34
- Perşembe, Erkan, "Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi", sh. 159-182
- Sunar, Cavit, "Beynimizin Ruhsal Mucizeleri", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1978, S.XXII, sh. 157-200
- Tanyu, Hikmet, "Türk Töresi Üzerinde Yeni Bir Araştırma", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1978, S.XXIII, sh. 97-120
- Terzi, İhsan, "Samsun'daki Mezarlıklar ve Kürkcüoğlu Mezarlığındaki Tasvirli Bazı Mezar Taşları", O.M.Ü.İ.F.D., Samsun-1997, S.IX, sh. 205-216
- Tunç, Cihat, "İyiliği Emredip Kötülüğü Yasaklama Görevi", E.Ü.İ.F.D., Kayseri-1986, S.III, sh. 1-12
- Turgut, İhsan, "William James ve Pragmatizm", D.E.Ü.İ.F.D., İzmir-1987, S.IV, sh. 73-84
- Türkgülü, Mustafa, "Ahlâkın Kaynağı Tartışmaları ve Ortaya Çıkan Ahlâk Telâkkileri", F.Ü.İ.F.D., Elazığ-1999, S.III, sh. 291-310
- Ural, Şafak, "Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, S.XL, sh. 451-460
- Ülken, Hilmi Ziya, "Bedii Değerin İctimai Rolü", A.Ü.T.İ.S.D., Ankara-1957, S.I, sh. 28-43
- Yavuz, Kerim, "Genel Öğrenmeden Dinî Öğrenmeye Yaklaşımlar", A.Ü.İ.F.D., Ankara-1999, Özel Sayı, sh. 55-64
- Yörük, İsmail, "İslâm'da Ruh Tasavvuru", E.A.Ü.İ.F.D., Erzurum-1986, S.VII, sh. 359-381

Sonuç

Makalenin ilk bölümünde kısaca anlatılmaya çalışıldığı gibi, Türkiye'de din psikolojisi bilim dalı kuruluş safhasında olduğu için bu alanda henüz yeterli akademik birikime ve literatüre ulaşılabilmiş değildir. Bu bilim dalının, özellikle 1949 yılında ilk ilâhiyat fakültesinin kurulmasıyla ve din psikolojisinin bu fakültede ders olarak okutulmasıyla birlikte gelişmeye başladığı söylenebilir. Bu bağlamda, gelişmeyi geciktiren faktörlerden birisi, din psikolojisi bilim dalıyla ilgili araştırmaların sadece ilâhiyat fakültelerinde yapılan çalışmalarla sınırlı olmuş olmasıdır. Fakat bu alana yönelen ilginin her geçen gün artması, kısa zamanda önemli mesafeler kat edilmesi anlamında değerlendirilebileceği için kayda değer bir durumdur. Öte yandan Türkiye'deki ilâhiyat fakültelerinin sayılarındaki artış, bu alandaki birçok din psikoloğunun yüksek lisans ve doktora düzeyinde akademik çalışmalar yapmalarına sebep olmuştur. Yapılan araştırma ve çalışmaların sayısı başlangıç itibarıyla oldukça sınırlı iken kronolojik olarak bakıldığında, 1990'lı yıllardan bu yana yavaş yavaş yükselen bir grafik görmek mümkündür. Ancak müstakil bir bilim dalı olarak böylesine yoğun çalışmaların ivme kazandığı Türkiye'de din psikolojisinin metodolojik çalışmalardan hâlâ yoksun olduğu da bir gerçektir.

Din psikolojisi bilim dalıyla ilgili yazılan makalelerin detay olarak muhteva analizlerine bakıldığında ise; en fazla makalenin, muhtevasının bu makalede sınırlandığı şekliyle dinî davranışın kaynakları konusuyla (85) ilgili yazıldığı görülmüştür. Daha sonra sırasıyla bunu, yine bu makaledeki başlıklandırma çerçevesinde; din psikolojisinin konusu, alanı ve metodu (83); din psikolojisinin dünü ve bugünü (42); gelişim dönemleri ve din (41); iman, şüphe ve inançsızlık (38); din ve psikoloji (35); tasavvuf psikolojisi (26); dinî tecrübe (22); dua ve ibadet (17) gibi konulardaki muhtevaya sahip makalelerin izlediği görülmüştür. Öte yandan Türkiye'deki ilahiyat fakültesi dergilerinde literal konular açısından yayınlanan makale muhteviyâtına bakıldığında ise, diğer konulara göre en az çalışmanın dine dönüş ve din değiştirme (1) konularında yapıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla konuya genel olarak bakıldığında din psikolojisiyle ilgili direkt ve dolaylı olarak toplam 441 makale yayınlandığı tespit edilmiştir

Öte yandan, Türkiye'de din psikolojisi bilim dalının genel problemleri bağlamında adı geçen bilim dalının, ilâhiyat merkezli mi yoksa insan merkezli mi bir bilim olması gerektiği konusu geçmişte tartışma konusu olmakla beraber bugün onun konusu din olan bir insan bilimi olduğu kabul edilmektedir. Psikolojinin metot ve tekniklerini kullanan din psikolojisi, ilâhiyat formasyonunun yanı sıra oldukça iyi bir psikoloji bilgisi de gerektirmektedir. İlgili bilim dalının Türkiye'de ilâhiyat fakültelelerinde yer alması, psikoloji formasyonuna sahip olunması noktasında önemli bir eksikliklerdir. Dolayısıyla bu açığı kapatmak daha ziyade araştırmacının özel gayretine kalmaktadır. Bu durum, lisans seviyesindeki öğretimde, yeterli bir psikoloji alt yapısına sahip olmayan ilâhiyat öğrencisinin, din psikolojisi konularını kavraması ve ondan istifade etmesini sınırlaması gibi bir başka zorluğu da beraberinde getirmektedir.⁴⁶

Öte yandan din psikolojisiyle ilgili bibliyografik çalışmaların yapılması, bu alandaki çalışmalardan haberdar olunması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu araştırmayla, spesifik olarak sadece Türkiye'deki ilahiyat fakültelelerinde din psikolojisiyle ilgili yayınlanan makalelerin, ulaşılabilirdiği kadarıyla bir dökümünü vermek hedeflenmiştir. Bu yapılırken Türkiye'deki ilâhiyat fakültesi dergilerinde 1953'ten bugüne kadar geçen süre içerisinde din psikolojisi alanında yayınlanan makalelere kronolojik olarak bakıldığında her geçen yıl makale sayısında bir artış olduğu gözlenmiştir. Bu da oldukça sevindirici bir profildir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın konusu da dikkate alınarak böyle bir tabloya ilaveten, Türkiye'de genel olarak hem din psikolojisi araştırmaları kapsamında yapılacak olan çalışmalarda kısa zamanda mesafe almak, hem de daha verimli ve sistematik çalışmaların ortaya çıkabilmesini sağlamak amacıyla şu öneriler⁴⁷ yapılabilir:

46 Hökelekli, Türkiye'de Din Psikolojisi Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler, sh. 112

47 Bu önerilerin bazıları, 19-21 Eylül 2003 tarihleri arasında yapılan tasavvuf anabilim dalı alan toplan-

Öncelikle "Din Psikolojisi Araştırmaları Derneği" kurulmalıdır. Bu dernek bünyesinde din psikologlarının faydalanabilecekleri kapsamlı bir bilgi bankası ve dokümantasyon merkezi oluşturulmalıdır. Yine bu dernek aracılığıyla, alanla ilgili akademik nitelikli sempozyum, panel vb. etkinliklerin yapımına ağırlık verilmelidir.

Bu çalışmalara ilaveten ayrıca, adı geçen derneğin finanse edeceği "Din Psikolojisi Akademik Araştırmalar Dergisi" adıyla süreli yayın mahiyetinde belirli periyotlarla hakemli bir dergi çıkarılmalıdır. Böylelikle Türkiye'deki din psikolojisiyle ilgili yapılan çalışmaların yayımı sadece ilâhiyat fakültesi dergileriyle sınırlı kalmayacak; sivil kuruluş niteliğindeki bu derneğin çıkaracağı dergi sayesinde alanla ilgili daha özel yayım yapma imkanı bulunacağından daha verimli olacaktır.

Öte yandan, bu dergi aracılığıyla alanla ilgili yerel unsurları ön plana çıkaran yerli araştırmalar yayınlanıp Türk bilim dünyasıyla paylaşılmalıdır. Zira din psikolojisi alanıyla ilgili yapılan tezlerin oldukça önemli bir bölümü yayınlanmadan tez düzeyinde, muhtevasının sadece araştırmanın yapıldığı fakültenin ve üniversitenin bildiği çalışmalar olarak kalmaktadır. Buna ilaveten derginin son sayfalarında Türkiye'de ve Batı'da alanla ilgili yeni çıkan eserlerin tanıtımına önem verilmelidir. Zira bu tür bir bilimsel etkinlik, alanla ilgili yerli ve yabancı literatürü takip etme açısından son derece önemlidir.

Yine çıkarılacak olan bu bilimsel dergi, aynı muhtevaya sahip bir internet sitesi kurularak desteklenmeli ve bu site periyodik aralıklarla güncelleştirilmelidir.

Yukarıda adı geçen derneğin organizatörlüğünde Türkiye'deki din psikologları, her yıl periyodik olarak toplanmalıdır. Bu toplantılarda, Türkiye'deki alanla ilgili problemlerin tespit edilip çözüme dönük öneriler üzerinde tartışma yapılması, kısaca din psikolojisi bilim dalı ile ilgili Türkiye'deki bilim politikasının saptanması (çalışılması gereken öncelikli konular vb.) ve din psikologlarının birbirleriyle tanışıp kaynaşmaları için tavsiye kararları alınmalıdır. Bu toplantılara, herhangi bir üniversiteye intisabı olmamakla beraber dışarıdan doktora veya yüksek lisans yapan araştırmacılar da davet edilmelidir. Zira bu geleneği, ilâhiyat fakülteleri bünyesinde olan dinler tarihi, kelam ve tasavvuf gibi diğer bilim dallarının bazıları başlatmışlardır.

Türkiye'deki din psikologlarının bir araya gelerek, ilâhiyat fakültelerindeki lisans derslerinde okutulan din psikolojisi dersi için ortak bir metot ve müfredat belirlemeleri gerekir. Yine bu derslerin daha etkili bir şekilde verilebilmesi için bazı tavsiye kararları alınmalıdır.

İlgili bilim dalına ilişkin açılan yüksek lisans ve doktora programlarında okutulacak derslerin isim, kredi ve müfredatlarının ortak esaslar doğrultusunda belir-

lenmesi hususunda tavsiye kararları alınabilir. Yine bu programlarda okutulan derslere ilişkin yeni metot ve modern araçlar kullanılmalıdır.

Türkiye’de yapılan din psikolojisi araştırmalarının, uluslararası platformlara doğrudan ulaştırılması sağlanmalı veya bu platformlara ulaştıracak kurumlara ulaştırılmalıdır.

Türkiye’deki tüm ilahiyat fakültelerinin yayınladıkları fakülte dergilerinin her sayısı eksiksiz ve itina ile hem diğer ilahiyat fakültelerinin kütüphanelerine hem de fakültelerin bağlı bulundukları üniversitelerin merkez kütüphanelerine mutlaka periyodik olarak gönderilmelidir. Bu vesileyle diğer illerdeki araştırmacıların yapılan çalışmalara kolay ulaşmaları sağlanabilir.

Bu bağlamda, din psikolojisi bilim dalında yapılacak araştırmaların, bilim dalının sınırlarını genişletmesi ve Türkiye’deki din psikolojisinin daha geniş bir literatür kazanabilmesi için Batı’da çalışılan çeşitli teoriler tanınmaya çalışılmalı ve daha sonra da Türk kültürünün yerel unsurları ön plana çıkarılarak tanımlanmalı; kısaca, uluslararası din psikolojisi birikimini, yerel problemlerin çözümü için kullanılmaya özen gösterilmelidir.

Bibliyografik çalışmaların, teorik ve ampirik diğer çalışmalardan ayrılan en önemli özelliği, belirli periyotlarla yenilenmeleridir. Bu bağlamda elbetteki bu çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye’deki ilâhiyat fakültesi dergilerinde din psikolojisiyle ilgili yayınlanan makaleler de, zaman içinde belirli periyotlarla çalışmada sözü edilen fakülte dergileri taranıp yapılan yeni çalışmalar tespit edilerek yayınlanmalıdır. Konuya daha genel olarak bakıldığında bu tarz özel konulu bibliyografik çalışmalar, din sosyolojisi, din eğitimi, dinler tarihi ve din felsefesi gibi din bilimleri sahasındaki diğer bilim dalları içerisinde de yapılmalıdır. Daha doğrusu, bu tarz bilim dallarıyla ilgili bibliyografik çalışmalar, bilim camiasında bir gelenek halini alıp zaman zaman zaman tekrarlanmalı ve ilave çalışmalar bilim dünyasının istifadesine sunulmalıdır.

Son olarak, özelde din psikolojisiyle ilgili Türkiye’de ilahiyat fakültesi dergilerinin dışındaki sivil veya resmî kurum ve kuruluşların dergilerinde de makaleler yayınlanmaktadır. Bunlarda, ivedilikle çeşitli başlıklar altında toplanarak din psikolojisi bilim dalında yapılan bibliyografik çalışmalar kapsamında bilim dünyasının hizmetine sunulmalıdır. Özetle, Türk din psikologlarının, bu alandaki çalışmaları tanıtıcı araştırmalar yapmaları teşvik edilmelidir.